

Ontwikkeling Universiteitskwartier
In gesprek over een bijzonder deel van de binnenstad
Verslag bijeenkomst Pakhuis de Zwijger | 8 oktober 2019

Aanleiding

Voor de ontwikkeling van het gebied liggend tussen Oude Turfmarkt en Oude Hoogstraat bereiden de gemeente Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam een strategisch masterplan voor. Dat is een plan dat omschrijft wat de kenmerken en kwaliteiten van dit gebied zijn en waarmee rekening gehouden moet worden bij onder meer de herinrichting van de openbare ruimte, de herontwikkeling en verduurzaming van de universiteitsgebouwen, de logistiek, het vergroenen en de mobiliteit.

Gebruikelijk is dat eerst een concept-masterplan opgesteld wordt door de gemeente en dat dit concept vervolgens in inspraak wordt gebracht. Voor het Universiteitskwartier is ervoor gekozen om juist al eerder in gesprek te gaan met de buurt en anderen die graag willen meedenken over dit bijzondere deel van de binnenstad. Deze gesprekken zijn aanvullend op de formele inspraakmogelijkheden en de gesprekken die de UvA in 2018 heeft georganiseerd. Tussen juni en oktober 2019 zijn zes bijeenkomsten met de buurt georganiseerd door de gemeente. Tevens zijn gesprekken gevoerd met ondernemers in de buurt en zijn de uitkomsten van de buurtbijeenkomsten via een enquête voorgelegd. Deze enquête is ondersteund met een sociale mediacampagne en via de Universiteit van Amsterdam onder de aandacht gebracht van de academische gemeenschap. Dit heeft een, in vergelijking met soortgelijke enquêtes, hoge respons van 18% opgeleverd.

Doel

Tijdens de bijeenkomst in Pakhuis de Zwijger zijn de eerste hoofdlijnen van het strategisch masterplan gepresenteerd. Ook is een toelichting gegeven op een aantal lopende onderzoeken naar specifieke onderdelen van het Universiteitskwartier: Universiteitsbibliotheek, Gasthuishof, Universiteitstheater, Binnengasthuisgebied en Oudemanshuispoort en omgeving. Hierna volgden gesprekken over de tussenstand, vier onderwerpen (wonen versus drukte; fietser versus voetganger; duurzaamheid; en leefbaarheid, beheer en veiligheid). De avond werd afgesloten met een vooruitblik: hoe loopt de planvorming en het participatieproces verder?

Hoofdlijnen van het masterplan

Veronika Meijer (stedenbouwkundige van de gemeente Amsterdam) heeft een toelichting gegeven op de hoofdlijnen van het masterplan. De geschiedenis vormt hiervoor de grondslag. Kijkend naar de geschiedenis wordt geconstateerd dat er een aantal constanten is die ook richtinggevend zijn voor de verdere ontwikkeling, zoals:

- Ondanks voortdurende transformaties door de eeuw heen, altijd een wisselwerking en samenhang tussen gebouwen en openbare ruimtes

- Het gegeven van een superblok. Dat wil zeggen: de opstelsom van gebouwen vormen gezamenlijk een samenhangende gebouwde eenheid
- Een superblok dat bestaat uit grote gebouwen en een kleinschalige parcellering
- Een duidelijk onderscheid tussen het binnengebied (met een overwegend contemplatief karakter) en de buitenring (met een overwegend seculier karakter)
- Diverse functies, zoals een ziekenhuis, religie, onderwijs, diensten en wonen
- Een combinatie van poorten, hoven en stegen
- De aanwezigheid van groen en water
- Diverse ontsluitingen.

Deze constanten vormen samen met de uitgangspunten die tijdens de gesprekken met de buurt naar voren zijn gekomen, de opmaat voor de eerste concept-kaarten van het strategisch masterplan. Ter bijeenkomst zijn als eerste concept-kaarten gepresenteerd:

- Een functiekaart: waar komt wat in het Universiteitskwartier?
- Een sferenkaart: waar zijn respectievelijk drukke buitenruimtes, luwe buitenruimtes, drukke groene en luwe groene buitenruimtes voorzien?
- Een beheerkaart: welke buitenruimtes zijn publiek toegankelijk en welke zullen gedurende de avond en nacht afgesloten kunnen worden?
- Fietsroutes: welke primaire en secundaire fietsroutes zijn voorzien?

Aanvullend op de presentatie van Veronika Meijer gaf Penne Hangelbroek (stedenbouwkundige van West 8) een toelichting op studies die momenteel verricht worden naar specifieke onderdelen van het Universiteitskwartier. Daarbij is ingegaan op de historische context waarnaar wordt terug gegrepen voor de beoogde bouwkundige ingrepen in de gebouwen en voorgestelde inrichting van de openbare ruimte. Hij stelt dat de presentatie van Veronika Meijer laat zien dat het gebied altijd al in beweging is geweest. De rode draad in de nu beoogde ontwikkeling van het Universiteitskwartier is dat er een herkenbare en historiserende structuur van poorten, hoven en stegen ontstaat in het gebied, waarbinnen de individuele gebouwen met hun cultuurhistorie optimaal tot hun recht komen. Ook is er tijdens zijn presentatie een aantal studies nader uitgelicht: de Gasthuiskerk inclusief binnentuin, het Universiteitstheater, het centrale deel van het Binnengasthuisterrein en de Oudemanshuispoort. Deze studies zijn nog gaande en onderwerp van gesprek tussen de UvA en de gemeente Amsterdam.

Verder in gesprek

Na de presentaties volgden verschillende gesprekken. Zo gaf Jan Lintsen (lid van College van Bestuur Universiteit van Amsterdam) aan waarom de Universiteit van Amsterdam kiest voor het samenbrengen van onderzoek en onderwijs op vier locaties: Roeterseiland, Amsterdam Science Park, AMC en het Universiteitskwartier. Het combineren van onderwijs en onderzoek draagt bij aan het uitwisselen en produceren van kennis, of zoals dit in de academische wereld valorisatie wordt genoemd. Voor de Universiteit van Amsterdam is het een logische keuze om in de binnenstad te blijven en dan ook nog eens op en rond de geboortegrond van de UvA. De UvA hoort ook in de binnenstad van Amsterdam te zijn. Het Universiteitskwartier zal – met zijn specifieke functies en een zorgvuldige afstemming met wonen en bedrijvigheid – een tegenwicht kunnen bieden aan ontwikkelingen elders in de binnenstad. De voortgang die geboekt is met het masterplan ziet Lintsen als positief. De komende tijd moeten wel nog een aantal ingewikkelde onderwerpen tot een oplossing worden gebracht. Maar naar zijn verwachting moet dit gaan lukken.

Wonen versus drukte

Andries van der Schaaf (bewoner) en Thomas Vernooij (Universiteit van Amsterdam) gingen in gesprek over de balans wonen en drukte. Thomas Vernooij benadrukte dat de binnenstad sinds jaar en dag een gemengd gebied is en daar vormt het Universiteitskwartier geen uitzondering op. Hij ziet een wederzijds belang: de Universiteit van Amsterdam en zeker ook zo'n maatschappelijk georiënteerde Faculteit Geesteswetenschappen kiezen er bewust voor om midden in de samenleving te staan. Tegelijkertijd kunnen de functies en inrichting van de openbare ruimte in het Universiteitskwartier zorgen voor een rustige, serene en op specifieke plekken in het gebied levendige sfeer. Andries van der Schaaf benadrukte dat het gebied dat centraal staat nu een andere sfeer heeft dan bijvoorbeeld het Wallengebied. De opgave wordt deze sfeer te behouden, bijvoorbeeld door bepaalde functies wel en andere juist niet toe te laten. Hij steunt de mening van de Universiteit van Amsterdam dat met de inrichting van de openbare ruimte, door beheer en door poorten gedrag kan worden beïnvloed. Als voorbeeld verwijst hij naar het Roeterseiland. Men moet als bezoeker ervaren te gast te zijn in een bijzonder deel van de binnenstad en zich hier ook naar gedragen, aldus Van der Schaaf. Hierbij hoort een integrale zorg voor het gehele gebied, dus ook voor stegen die nu als anoniem en onverzorgd over komen.

Fiets versus voetganger

Charmain Orië (bewoner) en Micha Mos (lid Dagelijks Bestuur stadsdeel Centrum) hebben gesproken over een verrassende paradox. Dat het langzame verkeer, dus de fiets en voetganger, primaat moet krijgen in het Universiteitskwartier, is voor velen een uitgemaakte zaak. Dat het Universiteitskwartier ook doorgaande fietsroutes moet krijgen, zodat het een vanzelfsprekend onderdeel in het fietsnet van de binnenstad blijft, eveneens. Maar vervolgens kwam uit de discussie ook naar voren dat ruimte voor voetganger het risico oproept dat het vooral toeristen aantrekt. Dus dan maar liever ruimte voor de fietser?

Micha Mos herkent deze discussie. Ook elders in de binnenstad, zoals de Warmoestraat, werd de discussie over herinrichting van de openbare ruimte al snel in de context van drukte en het toerisme geplaatst. Bij velen bestaat het idee dat ruimte voor de voetganger, ruimte voor de toerist betekent. Charmain sluit daar op aan. Zij ziet dit ook terug in de discussies over het Universiteitskwartier, maar plaatst hierbij kanttekeningen. Ook toeristen fietsen. En hebben wij het over de fietser, dan zijn er veel verschillende fietsers, aldus Charmain Orië. Voor het Universiteitskwartier bepleit zij dan ook om dit gebied onderdeel te laten blijven van doorgaande fietsroutes, zoals ook uit de enquêtes kwam. Zorg daarnaast voor aantrekkelijke openbare ruimtes, die vooral of alleen voor de voetganger zijn. Wees hier precies en zorgvuldig in, aldus Charmain Orië. Micha Mos ondersteunt dit en geeft aan met de Universiteit van Amsterdam in gesprek te zijn over het realiseren van voldoende gebouwde fietsparkeervoorzieningen. Dat wil zeggen: gebouwde fietsparkeervoorzieningen voor zowel studenten, medewerkers en bezoekers van de Universiteit van Amsterdam.

Verduurzaming van monumenten

Het derde gespreksonderwerp ging over het verduurzamen van monumenten. In het Universiteitskwartier bevinden zich zo'n 150 monumenten, deels universiteitsgebouwen, maar ook woningen, culturele voorzieningen en hotels. Dennis Coenraad (procesmanager, Universiteit van Amsterdam) onderstreepte de ambitie om de universiteitsgebouwen te verduurzamen, maar hij ziet ook kansen in samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam en andere eigenaren in het gebied. Hiervoor worden al verkennende gesprekken gevoerd. Als verduurzaming kan aan vele aspecten gedacht worden. Dennis Coenraad noemde onder meer: aardgasloos en all electric, Bijna Energie Neutrale Gebouwen met de ambitie om op termijn door te groeien naar energieneutraal,

het realiseren van gezonde onderwijsomgevingen volgens het concept 'Frisse scholen', gebruik maken van duurzaam geproduceerde materialen en in de bouw- en exploitatie van gebouwen voorkomen dat grondstoffen worden uitgeput, het realiseren van een verantwoord watergebruik en voorbereid zijn op de klimaatverandering in gebouwen en buitenruimte.

Han van der Zande (gemeente Amsterdam) benadrukte in het gesprek de mogelijkheden tot verduurzaming van monumenten. In de binnenstad zijn hier vele voorbeelden van. De ervaring leert dat eigenaren vaak al een concrete oplossing voor ogen hebben of zelfs hebben voorbereid, zonder zich rekenschap te geven van wat het specifieke monument aankan. Van der Zande pleit daarom om andersom te denken: laten gemeente, eigenaar en ervaren adviseurs gezamenlijk vooral zoeken welke oplossingen het beste passen bij het verduurzamen van een monument. Een prachtig voorbeeld hiervan vormt The Grand. De eigenaar van dit monument heeft een hoge ambitie met verduurzaming en heeft dit zowel in het pand als in de bedrijfsvoering doorgevoerd. Als voorbeelden noemt Kees Hogetoorn (The Grand): warmtekoudeopslag installatie, isolatie van dakkappen, opvangen en gebruik van regenwater, alle ramen voorzien van monumentaal dubbel glas, green key label (keurmerk gold), anti-voedselverspilling, stedelijke daktuin en invoering van actieprogramma Planet 21. Naast al deze maatregelen, geeft Kees Hogetoorn aan dat The Grand verduurzaming een continu proces is. Aanvullende ambities die het hotel op het gebied van verduurzaming heeft, zijn: plastic vrij hotel, voedselverspilling verder reduceren en een bee-hive op het dak voor eigen honing en ondersteuning van insecten-fauna.

Leefbaarheid, beheer en veiligheid

In de gesprekken die met de buurt gevoerd zijn, werd met stip aandacht gevraagd voor de leefbaarheid, het beheer en de veiligheid. Onderwerpen die niet alleen goed geregeld moeten zijn voor het moment na oplevering, maar juist door de vele bouwactiviteiten nu eveneens extra aandacht vragen. Hoe en wie borgen nu de leefbaarheid, het beheer en de veiligheid? Deze vraag is verkend door Sunke Puell (bewoner), Thomas Vernooij (Universiteit van Amsterdam) en Joris Bokhove (gemeente Amsterdam). Sunke Puell gaf aan dat deze onderwerpen voor de buurt heel belangrijk zijn. Dat de onderwerpen nu tot een van de hoofdthema's en uitgangspunten van het strategisch masterplan zijn benoemd, ziet zij als positief. Maar nu komt het ook aan om de onderwerpen concreet te maken. Sunke Puell ziet hier, evenals de meeste respondenten die de enquête hebben ingevuld, een gedeelde verantwoordelijkheid. Zowel de gemeente, de Universiteit van Amsterdam, andere eigenaren in het gebied, ondernemers en bewoners kunnen en moeten hun steentje bijdragen. Maar juist daarom komt het erop aan om precies te worden: wie gaat wat doen? Het honoreren van tijdelijke initiatieven zoals vergroening hoort hier nadrukkelijk bij. Thomas Vernooij ondersteunt het belang van gedeelde verantwoordelijkheid: de Universiteit van Amsterdam heeft in de planvorming voor het Universiteitskwartier veel aandacht voor de leefbaarheid, de veiligheid en het beheer en zet zich ook nu hiervoor al in. Een concreet voorbeeld hiervan betreft de keuze van de aannemer van de bouw van de Universiteitsbibliotheek. Die is mede geselecteerd op zijn mate van omgevings sensitiviteit en aandacht voor bewonersbelangen. De Universiteit van Amsterdam staat er voor open om samen met anderen tot aanvullende afspraken en initiatieven te komen. Joris Bokhove (gemeente Amsterdam) geeft hierbij als suggestie om te leren van andere succesvolle initiatieven in de binnenstad. In het Universiteitskwartier worden al de nodige initiatieven genomen en waar mogelijk zal de gemeente hierbij ondersteunen. Maar ook elders, bijvoorbeeld in het Wallengebied, zijn voorbeelden te vinden die inspirerend kunnen zijn voor de partijen in het Universiteitskwartier.

Terug- en vooruitblik

Edit Tuboly vraagt namens VOL BG, de Vereniging Openbaar Leefbaar Binnengasthuisterrein en omgeving, het woord. Zij bedankt de gemeente en de Universiteit van Amsterdam voor de participatie die vanaf juni is ingezet. De buurt voelt zich gehoord en gezien. Met de concept-openbare ruimtekarten wordt duidelijk hoe buurt en plannenmakers elkaar kunnen versterken. De buurt kijkt uit naar een vervolg, ziet in dat er nog ingewikkelde onderwerpen zijn, maar verwacht ook daar met elkaar tot goede oplossingen te komen.

Ilse Griek (lid Dagelijks Bestuur stadsdeel Centrum) sluit de bijeenkomst in Pakhuis de Zwijger af. Zij brengt in herinnering dat de gemeente ontwikkelingen in het Universiteitskwartier in samenhang wilde brengen en dat hierbij het gesprek met de buurt en andere belangstellenden nodig is. Omdat de planvorming voor het Universiteitskwartier al een lange geschiedenis kent, was het spannend om te zien hoe participatie voorafgaand aan een masterplan zou werken. Het Dagelijks Bestuur maakt op dat dit tot constructieve gesprekken leidt en het masterplan er beter van wordt. Het masterplan is op hoofdlijnen gereed maar is nog niet af. En daarom zal het gesprek met de buurt worden voortgezet. Een klankbordgroep bestaande uit bewoners en ondernemers zal erop toezien dat de procesafspraken zoals gemaakt met de buurt worden nagevolgd. Het idee is om rondom specifieke onderwerpen, zoals verduurzaming, tijdelijke initiatieven en autoluw verdiepingsbijeenkomsten te gaan organiseren. De algemene communicatie via sociale media, de projectpagina en huis-aan-huis-brieven wordt voortgezet. En wanneer het concept-masterplan er ligt, zal er voorafgaand aan besluitvorming over in gesprek gegaan worden met de buurt.